

Recenzje

„Podstawowe zagadnienia psychologii religii”

red. S. Głaz

Kraków: Wydawnictwo WAM 2006, ss. 672

Historia psychologicznych badań nad religijnym wymiarem człowieka jest niemal równie długa jak funkcjonowanie psychologii jako odrębnej nauki (W. Wundt założył pierwszą psychologiczną pracownię eksperymentalną w 1879 roku, a już w roku 1882 C. Hall opublikował wyniki swoich badań nad rozwojem dziecięcej religijności). Może więc dziwić dotychczasowy brak polskiego dzieła, które zawierałoby syntetyczne ujęcie aktualnego stanu wiedzy z zakresu psychologii religii. Tylko częściowo fakt ten można wytłumaczyć restrykcyjną postawą władz minionego systemu wobec innych niż marksiistowskie ujęć fenomenu religijności. Próbę wypełnienia tej luki podejmuje obszerna praca zbiorowa pod redakcją S. Głaza pt. *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*. Jej autorami są głównie pracownicy różnych polskich instytucji naukowych o orientacji katolickiej.

Prawie czterdzieści artykułów, składających się na książkę, zostało pogrupowanych w sześć rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały, „Psychologia religii jako nauka” oraz „Religijność jako temat badań psychologicznych”, kreślą ogólne ramy naukowej refleksji psychologów nad fenomenem religijności. Obok interesujących tekstów Głaza na temat historii opisywanej subdyscypliny psychologicznej oraz J. Króla dotyczących metod badawczych znajdują się tam także artykuły napisane znacznie gorzej (przykładowo, opis najbardziej doniosłych nurtów badawczych w psychologii religii został niemalże powtórzony za klasycznymi, ale przecież nie nieomylnymi dziełami Z. Chlewińskiego i D. Wulffa, anachronizmem zaś jest sprowadzanie współczesnych psychologicznych koncepcji człowieka jedynie do alternatywy psychoanaliza – behawioryzm – psychologia poznawcza – psychologia humanistyczna). Adekwatnie zaprojektowana struktura obu tych rozdziałów nie została niestety wypełniona w całości właściwymi treściami.

Trzeci rozdział, „Rozwój religijności człowieka w ciągu całego życia”, zawiera trzy artykuły. W pierwszym z nich Cz. Walesa omawia jeden z najczęściej przyjmowanych sposobów periodyzacji rozwoju religijnego. Szczególnie interesujący jest fragment dotyczący różnic między kobietami i mężczyznami w przebiegu uzyskiwania dojrzałości religijnej. Wydaje się, że zasygnalizowane różnice między płciami są zwykle zupełnie nieuwzględniane, np. w katechizacji czy – ogólnie – w wychowaniu religijnym.

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym „Struktura religijności”, podjęto takie zagadnienia, jak doświadczenie religijne, typologie religijności czy relacja do Boga. Zwraça uwagę tekst R. Jaworskiego. Nie tylko przytacza on rozmaite koncepcje podziału religijności – w ramach których autorzy, stosując różne kryteria, proponują ewaluowanie konkretnych postaci religijności – ale także umiejętnie stanowiska te systematyzuje. Dwa inne artykuły – na temat rozwoju pojęcia Boga u dzieci i młodzieży oraz dotyczący kształtowania się obrazu Boga – powinny znaleźć się raczej w rozdziale poprzednim.

Docenić należy próbę zestawienia opisów charakterystycznych dla religijności fenomenów w rozdziale „Psychologiczna interpretacja form życia religijnego”. Niestety, ten słuszny zamiar powiódł się jedynie połowicznie. Obok znakomitych tekstów Jaworskiego o ascezie i B. J. Soińskiego o nawróceniu religijnym znajdują się tam znacznie słabsze artykuły na temat sumienia, grzechu, łaski, przebaczenia. Zdziwiał fakt, że autorem trzech ostatnich jest M. Wolicki, jeden z najbardziej cenionych polskich naukowców badających zagadnienia psychologii religii. Już sama niewielka objętość tych fragmentów (o grzechu – półtora strony, o łasce – trzy, a o przebaczeniu – cztery) sugeruje, że powstały one dość przypadkowo. Ponadto nie są spójne z resztą książki, gdyż jedynie w nich przedstawiona jest jednoznacznie katolicka wykładnia uniwersalnych zjawisk religijnych. Mimo powyższych uwag można, jak się wydaje, właśnie ten rozdział uznać za szczególnie inspirujący do dalszych naukowych eksploracji.

Ostatni rozdział, o nieco mylącem tytule „Znaczenie życia religijnego z perspektywy psychologii religii”, podejmuje problematykę związaną z psychologią stosowaną oraz z duszpasterstwem. Ważną kwestię relacji między religijnością i psychoterapią w sposób niezwykle erudycyjny opracował J. Prusak. W artykule tym poruszono wiele istotnych, dotychczas nie podejmowanych w polskim piśmiennictwie kwestii z zakresu psychologii religii. Warto także wyróżnić fragmenty A. Molendy o nerwicach eklezjogennych oraz M. Starzomskiej o związku anoreksji z religijnością. Nie sposób natomiast zaakceptować poziomu, jaki reprezentuje artykuł Cz. Cekiera o poradnictwie. Zawarta w nim liczba mało odkrywczych tez, kolokwializmów, błędów językowych niemal dyskwalifikuje ten tekst jako publikację naukową.

Pierwszy rozdział poprzedzony jest wstępem, po ostatnim zaś znajdziemy streszczenie w języku angielskim, biogramy autorów, bibliografię oraz indeks osobowy. Impонуje bardzo obszerne piśmiennictwo polskie i obcojęzyczne, które z pewnością pomoże zainteresowanym czytelnikom w pogłębieniu przedstawionych w pracy treści.

W książce zastosowano nietypowy sposób opisu wymienianych osób. Tekst zawiera bowiem jedynie nazwiska, a bibliografia i indeks osobowy dodają wyłącznie inicjały imienia (imion). Trudno tę formułę uznać za słuszną, gdyż naraża czytelnika na trudności w dotarciu do cytowanych czy wskazywanych dzieł, tym bardziej że przy korekcie w zakresie pisowni nazwisk nie zachowano należytej staranności (jest „Koreach” zamiast „Rokeach”, „Staś-Romanowska” zamiast „Straś-Romanowska”, „Inlender” zamiast „Inhelder”). Ogólnie jednak tekst jest niemal wolny od innych błędów literowych.

Poważniejszym mankamentem są błędy merytoryczne. Cekiera przypisuje teorię dysonansu poznawczego Ericksonowi (zamiast Festingerowi), M. Jarosz zaś niesłusznie twierdzi, iż relacja jest „centralnym pojęciem egzystencjalizmu” (egzystencjalizm pomyłony został z filozofią spotkania). Z kolei S. Tokarski w odniesieniu do opisywanych zjawisk wielokrotnie używa nieadekwatnego pojęcia *mechanizmy paliatywne* zamiast jednoznacznego i utrwalonego w literaturze psychologicznej pojęcia *mechanizmy obronne osobowości*. Ponadto styl kilku artykułów ogólnie określić można jako nieporadny, a fragmentami zupełnie nie do przyjęcia, np. „Batson [...] próbował zaproponować”, „braki mają dużą szansę na uzupełnienie”, „zachowanie [...] się zastanawia”, „Jednym z nurtów w psychologii religii i używania substancji psychoaktywnych jest”, „11-miesięczny dzieciak”, „Uzależnione dziecko zachowuje się dziwnie, a nawet dziwnacznie”.

Zwraca wreszcie uwagę wyraźna nieprawidłowość związana z wyborem recenzentów omawianej pozycji. Otóż jednym z nich jest sam redaktor książki, a drugim – Król, współautor (z Głazem!) jednego i autor dwóch jej rozdziałów. Brak w pełni obiektywnej recenzji jest naruszeniem standardów w zakresie wydawania prac naukowych, zwłaszcza gdy publikacja aspiruje do miana podręcznika.

Podsumowując, ukazała się książka bardzo potrzebna. Jednak jej poziom jest zdecydowanie nierówny – z artykułami napisanymi pod każdym względem znakomicie przeplatają się teksty wymagające dopracowania. Trzeba mieć nadzieję, że *Podstawowe zagadnienia psychologii religii* pobudzą polskich naukowców do prowadzenia dalszych badań, które zaowocują kolejnymi publikacjami z zakresu tej fascynującej subdyscypliny psychologicznej.

Marek Wójtowicz
Uniwersytet Śląski